

ELS INVENTARIS DE CAMPANES

Primer pas per a la seva protecció

Xavier Pallàs Mariani

L'any 2011 publicava l'article «Les campanes, un patrimoni oblidat», on posava en valor les campanes com a patrimoni etnològic, artístic i musical. Alhora, denunciava l'estat d'abandonament en què es trobaven, moltes d'elles cobertes d'excrements d'aus, amb els mecanismes per a tocar de manera manual malmesos i en sales de campanes plenes de runa i brutícia. En aquell moment em vaig proposar fer un inventari de totes les campanes de la Garrotxa per conèixer aquest patrimoni i el seu estat de conservació. Així doncs, durant aquests anys he anat anotant amb detall les mides, l'afinació, les inscripcions i l'epigrafi, el fonedor i l'any de fosa de cada una de les campanes de la comarca, dades que, juntament amb el material gràfic i sonor generat durant el treball de camp, he pogut contrastar fent una intensa recerca arxivística. Després d'investigar 194 campanars de la comarca, el passat desembre del 2017 vaig presentar el treball en el marc de les beques Ernest Lluch, que dona la ciutat d'Olot. El resultat no podia ser més sorprenent. A la

Garrotxa es conserva un ric patrimoni fins ara desconegut. De les 231 campanes inventariades, en destaquen una del segle XIII, sis del segle XIV (entre les quals una del 1303, que és, fins en el dia d'avui, la campana amb la data inscrita més antiga trobada a la Corona d'Aragó), tres campanes del segle XV, cinc del segle XVI i vint del segle XVII. Malauradament, el treball també constata i posa de manifest el mal estat de conservació i desprotecció que pateixen moltes d'aquestes peces.

El treball realitzat a la Garrotxa, que es publicarà ben aviat, no és ni de bon tros un cas aïllat a Catalunya. Ja l'any 1996 Jaume Claramunt, Montserrat Massana i Jordi Valls editaven l'inventari de les campanes de l'Alt i el Baix Penedès¹ i el 1999 Eugeni València i Jaume Escudé escrivien un article sobre les campanes de la Terra Alta.² Més recentment, l'any 2013 ha sortit a la llum el treball sobre les campanes de la Vall d'Aran dut a terme per Daniel Vilarrubias³ i el 2014 el del Pallars Sobirà fet per Delfi Dalmau, Xavier Orriols i Francesca Roig.⁴ També tenim coneixement

d'un treball inèdit de Mercè Toldrà i Coia Escoda sobre les campanes del Baix Camp, de l'inventari de les Garrigues fet per Pere Giné i Isidre Pinyol, de la tasca que està fent Blai Ciurana a les comarques del Gironès i la Selva, Jesús Martínez al Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre i Francesc Caballé al Berguedà. No ens podem oblidar tampoc que, en un àmbit més local, s'han publicat nombroses monografies i articles sobre campanars que aporten un valuós coneixement campanològic.

Tot i el lloable treball realitzat, avui dia encara no s'ha explorat gran part del territori. Restava per descobrir un gran patrimoni, ara oblidat i desprotegit. Urgeix, per tant, que es pugi a tots els campanars de Catalunya i s'inventariïn totes i cadascuna de les campanes. Sens dubte, ens hem d'emmirallar amb el País Valencià, on gràcies a la ingent tasca dels Campaners de València, liderats per l'antropòleg Francesc Llop i Bayo, ja tenen un 80% de les campanes inventariades i amb la informació disponible per a

MERTXELL NAVARRO

Xavier Pallàs elaborant l'inventari de campanes a la Garrotxa.

tothom a través de la magnífica web www.campaners.com. El coneixement i la difusió d'aquest patrimoni han estat l'embrió perquè la Generalitat Valenciana iniciés els tràmits per a declarar Bé d'Interès Cultural setanta campanes gòtiques datades entre el 1250 i el 1659. Aquesta declaració no només protegeix aquestes peces històriques, sinó que canvia la percepció general que la població té envers les campanes, que ara són oficialment declarades part del patrimoni cultural. Així doncs, l'inventari de totes les campanes de Catalunya permetria seguir el mateix camí incoant els corresponents expedients per tal que les campanes més antigues del nostre país també siguin declarades i protegides com a Bé d'Interès Cultural.

Val a dir que a Catalunya també es van fent passos positius. El passat 24 d'octubre de 2017 la Generalitat de Catalunya va declarar els tocs de campana Element Festiu Patrimonial d'Interès Nacional.⁵ Aquesta fita, aconseguida en un moment en què la polèmica sobre les molèsties que provoquen els sons de les campanes als veïns és ben viva, ha generat una merescuda satisfacció entre el món campaner. No hem d'oblidar, però, que aquest només és un punt de partida. Aquesta declaració és massa vaga i general. Ara cal definir quins tocs han de ser considerats part del patrimoni i quins no i, sobretot, recuperar i protegir la manera tradicional de tocar les campanes. Una altra mancança de la declaració és que té en compte la música, però oblidada l'instrument. I quan parlem d'instrument no només em refereixo al vas de bronze, sinó també a tot el conjunt format pel jou, els mecanismes per a tocar i les instal·lacions històriques. És imprescindible protegir les campanes també com a objecte i no només pels tocs que fan.

La protecció com a objecte patrimonial s'ha de fer en dues línies d'actuació que han de treballar paral·lelament: per una banda, la legislativa i, per l'altra, la popular. L'abandonament dels campanars té com a conseqüència el progressiu deteriorament del conjunt i principalment afavoreix que les campanes acabin cobertes per una capa d'excrements d'aus. Però hem de ser molt conscients que els danys més importants i irreparables s'acostumen a provocar quan es fan intervencions en els campanars. La

XAVIER PALLAS

Campana del 1303
a Sant Andreu del
Torn (Garrotxa).

fosa de campanes històriques per fer-ne de noves, la substitució de jous de fusta pels de ferro, l'anul·lació o el bloqueig dels mecanismes per a tocar manualment quan s'instal·len reixes a les finestres del campanar o s'electrifiquen les campanes, la instal·lació errònia d'electromalls que acaben causant traus o fins i tot el trencament de les campanes, l'electrificació de campanes històriques, l'absència d'elements de protecció durant les obres que evitin impactes, taques de pintura i restes de ciment..., són alguns exemples de la llista de potencials amenaces a les quals es veuen exposades les campanes. Cal urgentment una legislació que controli i orienti qualsevol intervenció en un campanar. Totes les actuacions haurien d'anar acompanyades d'un projecte i de la consegüent autorització legal de la mateixa manera que s'exigeix per a la restauració del patrimoni artístic.⁶

L'altra línia de protecció és la que podem anomenar popular. La millor manera de mantenir vives i protegides les campanes és que un grup de persones les estimi i les cuidi. La millor fórmula és la creació d'un grup de campaners a cada municipi que en dates assenyalades pugi al campanar per interpretar els tocs de manera

manual. Aquestes persones s'acabaran convertint en gelosos guardians que vetllaran pel manteniment i la conservació d'aquest patrimoni.

Notes

1. CLARAMUNT, Jaume; MASSANA, Montserrat; VALLS, Jordi (1996). *Campanars i campanes de l'Alt i el Baix Penedès*. Vilafraça del Penedès: Penedès Edicions.
2. VALÈNCIA, Eugeni; ESCUDÉ, Jaume (1999). «Campanes i tocs propis a les esglésies parroquials de la Terra Alta». *Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta*, núm. 30, p. 28-43.
3. VILARRÚBIAS, Daniel (2013). *Campanaus e campanes dera Val d'Aran*. Consell General d'Aran.
4. DALMAU, Delfi; ORRIOLS, Xavier; ROIG, Francesca (2014). *Campanars i campanes al Pallars Sobirà*. Juneda: Editorial Fonoll.
5. ACORD GOV/150/2017, de 24 d'octubre, pel qual es declaren els tocs de campana com a Element Festiu Patrimonial d'Interès Nacional. Publicat al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 7482, 26 d'octubre de 2017.
6. Es recomana la lectura de l'article de Francesc Llop Bayo (1992): «Recomendaciones para la conservación y restauración de campanas y relojes monumentales». Disponible en línia: <www.campaners.com> (consulta: maig de 2018).